

РЕНДЮК ТЕОФІА

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

RENDIUK TEOFIL

a Doctor of History, a leading research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of the NAS of Ukraine Maksym Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology

Бібліографічний опис:

Рендюк, Т. (2022) Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*, 3 (395), 5–14.

Rendiuk, T. (2022) Forced Migration in the Extraordinary Conditions of the Russian-Ukrainian War and Its Negative Consequences for the Gene Pool of Ukraine. *Folk Art and Ethnology*, 3 (395), 5–14.

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНИ

Анотація / Abstract

У статті висвітлюється нова тема – вимушені міграційні процеси в Україні та за її межами, спровоковані нинішньою гарячою фазою восьмирічної російсько-української війни. Уперше досліджено моментальний негативний вплив цього феномену на демографічну ситуацію в Україні та майбутні наслідки для генофонду населення Української держави. У розвідці досліджуються особливості вимушеної міграції в надзвичайних умовах цієї війни, такі як кількісні показники мігрантів та емігрантів, віковий та статевий зрізи їх суб'єктності, напрями слідування мігрантів у межах України та емігрантів за її межами, проблеми, з якими стикаються переселенці в країні й за кордоном тощо.

Мета дослідження – показати той величезний та неочікуваний удар масштабних військових операцій, розпочатих окупаційною російською регулярною армією, на життя і долю мирних мешканців України. Чверть із них стали вимушеними біженцями та переселенцями. Також продемонстровано цифрами та фактами трагедію мільйонів сімей і окремих осіб, які були вимушені покинути рідну оселю, залишаючи всі блага, набуті впродовж життя.

Актуальність роботи обґрунтована потребою негайного узагальнення сучасної вимушеної міграційної кризи в надзвичайних умовах нинішньої російсько-української загарбницької війни.

Для дослідження застосовано загальнонаукові та конкретно-історичні: методи: аналізу і синтезу (у ході роботи з джерелами); об'єктивності (визначення масштабів внутрішньої та зовнішньої міграції, спровокованої гарячою фазою восьмирічної російсько-української війни); узагальнення (для осмислення реального стану вимушених міграційних процесів в Україні й за кордоном та для вироблення висновків); статистичний (для використання в роботі різноманітних за характером і значенням кількісних показників міграції та еміграції); хронологічний (для викладу

матеріалу в послідовно-хронологічному порядку); синхронний (під час проведення порівняльної характеристики становища вимушених переселенців в Україні та в зарубіжних країнах).

Наукова новизна статті полягає у всебічному аналізі нових статистичних і демографічних даних щодо безпрецедентних масштабів вимушеного переселенського 7-мільйонного руху в межах України та примусової еміграції майже 6 млн її мешканців і негативний вплив цих явищ на генофонд нашої держави.

Практична цінність роботи полягає в тому, що наведений фактичний матеріал, висловлені авторські міркування й зроблені висновки можуть бути використані для підготовки праць із сучасної історії України, а також окремих зарубіжних країн та української діаспори.

Ключові слова: повномасштабна російсько-українська війна, внутрішньо переміщені особи, вимушені біженці, переселенці, шукачі притулку, мігранти та емігранти, примусово евакуйовані до Росії, демографічні втрати, генофонд України.

The article covers an exclusively new topic – forced migration processes in Ukraine and abroad, provoked by the current hot phase of the eight-year Russian-Ukrainian war. The immediate negative impact of this phenomenon on the demographic situation in Ukraine and future consequences for the gene pool of the population of the Ukrainian state are studied for the first time. The features of forced migration in the extraordinary conditions of this war, such as quantitative indicators of migrants and emigrants, age and gender of their subjectivity, directions of migrants running within Ukraine and emigrants abroad, problems faced by migrants in the country and abroad, etc. are investigated in the article.

The aim of the study is to show the huge and unexpected impact of large-scale military operations launched by the occupying Russian regular army on the lives and fate of peaceful and innocent people of Ukraine. A quarter of them has become forced refugees and displaced persons. The figures and facts also show the tragedy of millions of families and individuals who have been forced to leave their homes, leaving all the benefits acquired during their lives.

The relevance of the work is justified by the necessity of immediate generalization and study of the latest statistical and demographic data on the current forced migration crisis in the extraordinary conditions of the current Russian-Ukrainian aggressive war.

The methods of research include general and specific historical: analysis and synthesis (in the course of working with sources); objectivity (determining the scale of internal and external migration provoked by the hot phase of the eight-year Russian-Ukrainian war); generalization (to understand the real state of forced migration processes in Ukraine and abroad and to draw conclusions); statistical (for the use in the work of quantitative indicators of migration and emigration various in nature and importance); chronological (to present the material in sequential chronological order); synchronous (during the comparative characterization of the situation of internally displaced persons in Ukraine and abroad).

The scientific novelty of the article is a comprehensive analysis of new statistical and demographic data on the unprecedented scales of the 7 million forced resettlement movement within Ukraine and the forced emigration of almost 6 million inhabitants and the extremely negative impact of these phenomena on our state gene pool.

The practical value of the work comes down to the fact that the factual material, the author's views and conclusions can be used to prepare works on modern history of Ukraine, some foreign countries and the Ukrainian diaspora.

Keywords: full-scale Russian-Ukrainian war, internally displaced persons, forced refugees, migrants, asylum seekers, migrants and emigrants, forcibly evacuated to Russia, demographic losses, gene pool of Ukraine.

Повномасштабна російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року віроломним нападом Російської Федерації на Україну, призвела до безпрецедентного за часів Другої світової війни явища – масової міграції населення Української держави й появи невідомого раніше в українському суспільстві феномену багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), біженців, переселенців, шукачів притулку та емігрантів. Історія Європи і світу за останні пів століття зазнала чимало потужних міграційних криз – афганська (1979–1989), яка спровокувала появу понад

6 млн біженців та емігрантів, венесуельська (2013–2019) – 3 млн та сирійська (2019–2020) – майже 3 млн осіб [9].

Утім, за своїми масштабами, географією охоплення, кількісними показниками та часовими рамками сучасна українська вимушена міграційна криза не має аналогів і значно перевершує всі попередні. За даними Управління Верховного комісара у справах біженців Організації Об'єднаних Націй (УВКБ ООН), лише за перші півтора місяця від початку гарячої фази нинішньої восьмирічної російсько-української війни свої домівки залишили 11,4 млн українців [13],

а в кінцевому підсумку ця цифра може досягти 16 мільйонів. В умовах гіршого сценарію 25 млн людей можуть потребувати гуманітарної допомоги до кінця поточного року. З них на 1 травня 2022 року межі України залишили 5 563 959 українців. З іншого боку, згідно з оцінкою Міжнародної організації з міграції ООН, ще 7,7 млн громадян України вважаються внутрішньо переміщеними особами, тобто вони залишилися в країні, але були змушені виїхати з власного будинку. У Міністерстві освіти і науки України (МОНУ) повідомили, що, за статистикою, близько чверті всіх переселенців є школярами або студентами. Однак у наведених даних не враховано тих осіб, які є громадянами інших країн і на момент початку повномасштабної війни перебували на території нашої держави. Як правило, за допомогою посольств відповідних країн переважна більшість із них також залишила територію України. Така масштабна хвиля вимушених внутрішньо переміщених осіб та емігрантів породила безліч проблем безпечного, соціального, економічного, фінансового, сімейного та демографічного характеру. Остання матиме вкрай негативні наслідки для генофонду населення України на наступні десятиліття. Із цього погляду проблематика сучасної вимушеної міграційної кризи в надзвичайних умовах нинішньої російсько-української загарбницької війни набуває особливої актуальності.

Більшість ВПО екстрено передислокувалися в індивідуальному порядку або за допомогою уповноважених державних органів влади зі східних і центральних регіонів України до Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської, Волинської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей. Водночас Київ, звідки на початку війни виїхала майже половина мешканців, став місцем переїзду біженців, зазвичай із Лівобережної України. На 1 травня 2022 року в столиці зареєструвалося 37 тис. внутрішньо переміщених осіб¹. Лише за останній тиждень квітня в Києві кількість ВПО збільшилася на понад 10 тис. осіб.

Найбільше їх зареєстровано в Дарницькому районі – 6102, Дніпровському – 5833 та Оболонському – 4300 [11].

Щодо західних областей України, то від початку війни лише в Закарпатській області кількість населення збільшилася майже на 30 % [4]. На Львівщину за перші два тижні війни прибуло майже 110 тис. внутрішньо переміщених осіб. За словами голови Львівської обласної військової адміністрації (ОблВЦА) М. Козицького, для кращої координації роботи з переселенцями область налагодила співпрацю з УВКБ ООН: «Із представницею Управління Кароліною Ліндхольм Біллінг ми домовилися розпочати співпрацю з розміщення тимчасово переміщених осіб на базі тих приміщень, які є в області, але потребують додаткового облаштування для комфорту людей». Львівська ОблВЦА з перших днів напливу переселенців активно розпочала роботу на двох напрямках. З одного боку, розміщувались тимчасові намети поблизу міжнародних пунктів пропуску, де виникла складна ситуація у зв'язку з напливом людей. Це відбулося в найбільших чотирьох містах області, де були створені центри допомоги переселенцям, що дало змогу зменшити навантаження на Львів. З іншого – із партнерами з ООН також було розпочато імплементацію проєкту будівництва модульних споруд для тривалого проживання людей, яких з дому вигнала війна [7]. Водночас у Львівській області облаштували 13 гуртожитків для переселенців. Разом з тим, за рішенням Кабінету Міністрів України, за повідомленням «Українського радіо» від 4 травня 2022 року, для них в області найближчим часом буде виділено 45 земельних ділянок для будівництва постійного житла. Річ у тім, що в кінцевому підсумку 400 тис. ВПО обрали Львівську область як нове місце для постійного проживання, що потребує значних додаткових мультиаспектних зусиль на місцевому та центральному рівнях. 60 тис. з них, за словами мера Львова А. Садового, уже влаштовані та вирішують питання щодо

роботи або навчання. Це означає, що ця категорія ВПО остаточно залишаться у Львові та області, із часом вони позбудуться статусу біженця, що позитивно відобразиться на демографічну ситуацію в регіоні.

Під час бесіди автора з головою Чернівецької ОблВЦА С. Осачуком було з'ясовано, що впродовж перших двох місяців, що минули з початку війни Росії проти України, до області прибуло понад 800 тис. переселенців, 40 тис. з яких остаточно осіли в обласному центрі. Їхній статус подібний до ситуації з переселенцями на Львівщині – відсутність житла, робочих місць, проблеми з навчанням тощо. З метою нагального вирішення житлової проблеми місцеві волонтери звернулися до чернівчан, які мають вільні квартири, аби ті надавали їх для переселенців. Зокрема, голова штабу «Волонтери Буковини» К. Пономарьова попросила свої квартири давати тих, хто наразі перебуває за кордоном. У Чернівцях працює цілодобовий гуманітарний штаб. Психологи-волонтери безкоштовно допомагають онлайн і очно вимушеним переселенцям. Працівники культури та освіти доглядають за дітьми людей з інших регіонів. Єдина відмінність від емігрантів до Польщі зводиться до того, що абсолютна більшість біженців до Буковини із самого початку мала намір лише транзитувати територію Чернівецької області й самого міста в напрямі сусідньої Румунії та Республіки Молдова. Задля сприяння цьому процесу із залізничного вокзалу Чернівців до пропускного пункту «Порубне», що на українсько-румунському кордоні, ОблВЦА було організовано безкоштовний автобус для тих, хто не має власного транспорту. Цей комфортабельний автобус дотепер щодня чергує біля вокзалу та в міру наповнення в порядку живої черги охочими їхати до Румунії відправляється в майже 50-кілометровий рейс [14].

Водночас важливими точками для прийняття біженців з південно-східних областей України залишаються міста Центральної України. Згідно з картою ООН, на заході України перебуває понад 2,9 млн ВПО,

у центральних областях на Правому березі Дніпра – 1,4 млн, на північний схід від Києва – 1,3 млн, на південь від Києва й на північ від Одеси та Миколаєва – по 357 тис. і на Лівому березі Дніпра (у Запорізькій і Херсонській областях) – 857 тис. [10]. Наприклад, від початку війни до середини квітня 2022 року в Запоріжжя гуманітарним коридором було евакуйовано 114 125 осіб з Донецької та Херсонської областей, з них – 29 405 дітей [1]. Запоріжжя приймало біженців безперервно, до останнього переселенця: 160 цивільних, евакуйованих з Маріуполя, за даними «Українського радіо», було прийнято та влаштовано 3 травня 2022 року. Навіть до прифронтового південного міста Миколаєва регулярно прибувають вимушено переміщені особи. Упродовж першого півтора місяця війни 1592 наші співвітчизники отримали тут статус внутрішньо переміщеної особи, з них – 407 дітей. Миколаївська міська рада, за всіх складнощів матеріально-технічного характеру та підвищеного рівня небезпеки, надає необхідну допомогу постраждалим від дій агресора – тимчасове поселення, гуманітарну допомогу, їх беруть на облік в районних управліннях соціальних виплат і компенсацій департаменту праці та соціального захисту населення [5].

Глибоко імпонує міцна громадянська позиція тих мешканців, які опинилися на тимчасово окупованих територіях. Україні і світові відомо, скажімо, з якою сміливістю та послідовністю мешканці Херсона виступають проти намірів окупантів створити в області «хнр – херсонську народну республіку». Завдяки їхній твердій позиції, так званий референдум щодо цього питання переноситься вже другий місяць поспіль. «Йди додому, якщо хочеш бути живою» – під таким гаслом, починаючи з 20 березня 2022 року, в тимчасово окупованому Херсоні місцеві мешканці системно виходять на акції протесту проти російських окупантів, зриваючи їхні підступні плани і наміри.

Держава розпочинає будівництво житла для людей, які втратили його через повно-

масштабну війну, що її розпочала РФ. Будуватимуть у 10 регіонах й обиратимуть проекти, які можна завершити за 3–4 місяці. Про це заявив заступник керівника Офісу Президента України К. Тимошенко в інтерв'ю Forbes Україна, передає УНН. «Один з пріоритетів – гуманітарна допомога кожному мешканцю у кожному регіоні. Люди не мають залишитись без їжі, без теплого одягу чи ще без чогось необхідного. Друге завдання – житло для переміщених осіб. Ми побудуємо для них не якісь модульні тимчасові споруди, а нормальні домівки в 10 регіонах. Люди не повинні жити в спортзалах або школах. Ми вибрали проекти, які можна втілити за три місяці», – розповів Тимошенко. За його словами, це будуть саме квартири – переважно двокімнатні, але будуть і однокімнатні, і трикімнатні. «Після того, як ми відновимо домівки переселенців в містах, де вони жили до війни, вони переїдуть, а ці квартири будуть віддані військовим і всім іншим, хто стояв у чергах», – зазначив Тимошенко. На запитання, скільки мільйонів квадратних метрів планують побудувати, Тимошенко відповів: «Потрібно побудувати декілька десятків тисяч квартир. Перші квартири маємо отримати через три-чотири місяці. Існує багато не введених в експлуатацію, але фактично готових житлових будинків. У найближчий місяць держава почне їх викуповувати і надавати переселенцям» [2]. У цілому для внутрішньо вимушених переселенців в Україні буде побудовано понад 600 тис. нових квартир.

Оскільки процес евакуації мешканців прифронтової зони триває, Укрзалізниця разом з Міністерством цифрової трансформації та Офісом Президента України, починаючи з травня 2022 року, запустила проєкт «Там, де вас чекають». Він покликаний спростити процес евакуації, пошуку житла та отримання гуманітарної допомоги на новому місці тим українцям, які вимушені полишати свої домівки через війну Росії проти України. Зокрема, Міністерство цифрової трансформації створило спеціальний сайт, на якому відображається кількість місць, які кожна

західна область може запропонувати для безкоштовного розселення тимчасово переміщених громадян зі сходу України. Також там є номери телефонів контактних центрів у кожній області, куди можна звертатися самостійно з відповідним запитом – місцеві органи влади супроводжують евакуйованих українців від вокзалів до місця розселення. Так, на п'яти вокзалах, звідки відправляють людей (у Києві, Харкові, Одесі, Запоріжжі та Лозувій), стюарди реєструватимуть тих, хто евакуюється, у єдиній системі та допомагатимуть визначитися з місцем майбутнього тимчасового поселення. Водночас на чотирьох вокзалах, де приймають людей (у Львові, Ужгороді, Чернівцях та Івано-Франківську), евакуйованих, які були зареєстровані, зустрічають інші співробітники залізниці та волонтери, котрі організовано передають їх представникам місцевої влади. Ті своєю чергою доставляють евакуйованих з вокзалу до місця поселення [12].

Як зазначалося вище, на 1 травня 2022 року 5,6 млн українців були вимушені залишити – тимчасово або назавжди – територію України. Більшість із них поїхала до Польщі – понад 3 млн осіб. За останніми даними, до Румунії також виїхало понад 817 тис. осіб, до Угорщини – майже 520 тис., до Молдови – понад 443 тис., до Словаччини – майже 372 тис. і до Білорусі – понад 25 тис. [4]. Отже, дружні та сусідні з Україною центральноевропейські держави прийняли першу й найбільш складну хвилю вимушених переселенців з України.

Цікаво, що українських мігрантів, на відміну від таких самих вихідців з країн Азії, Африки та Латинської Америки, у Європі, США і в Канаді приймають значно тепліше й щиріше. На нашу думку, це пояснюється багатьма позитивними показниками – високим рівнем освіченості українців, їх належною вихованістю, природною толерантністю, володінням іноземними мовами, працелюбністю, відкритістю до спілкування, готовністю поділитися особистими навичками (фаховими, кулінарними, побутовими

ми) тощо. У цьому контексті Папа Римський Франциск заговорив навіть про «позитивну дискримінацію» щодо українців, тобто до них в європейських державах та в цивілізаційних країнах світу, куди вони потрапляють внаслідок еміграції, ставлення є в рази більш позитивним у порівнянні зі сприйняттям емігрантів з багатьох країн Азії, Африки та Латинської Америки.

Слід наголосити на тому, що для такого позитивного ставлення до наших співвітчизників-емігрантів є серйозні підстави. Українці привезли із собою та навчають охочих зарубіжних громадян шити сорочки-вишиванки, хрести-обереги, хустки-обереги та тризуби-обереги, які передають на фронт разом з гуманітарною допомогою. За традицією такі обереги починають виготовляти на початку нового Місяця, по вівторках та четвергах, коли вони, на думку генераторів поширення цих прекрасних традицій, набувають магічної сили. Цей шляхетний рух дедалі більше поширюється за кордоном. Так, до Дня української вишиванки весь світ, умовно кажучи, був одягнутий у них. Уже давно за кордоном у вишиванках ходить все більше іноземців на знак солідарності з Україною, яка відстоює не лише власну незалежність, але і європейські цінності. Яскравим прикладом є шляхетний жест з боку королеви Іспанії та прем'єр-міністра Канади, які періодично носять українські вишиванки. Їх дедалі частіше одягають повсякденно, насамперед у сім'ях, де за межами нашої країни проживають українці-переселенці.

4 червня 2022 року у Відні відкрилася нова галерея *Albert Art*. Вона розпочала роботу виставкою *Stages* («Етапи»), що стала спільним проектом українських художниць Олени Штепури, Ксенії Дацюк та австрійської мисткині Еріки Навас. Художниці познайомилися у Відні, де українки тимчасово перебувають через війну в рідній країні. У березні цього року О. Штепури та К. Дацюк довелося залишити Київ. Наталія Ткаченко, засновниця платформи сучасного мистецтва *Spilne Art*, з якою співпрацю-

ють мисткині, знайшла для них тимчасовий прихисток в Австрії – двері свого будинку та майстерні відкрила Е. Навас. Упродовж трьох місяців художниці працювали разом. Результатом плідної співпраці стала виставка *Stages*, основна тема якої – етапи прийняття неминучого. За допомогою зображення тілесності мисткині передають емоційні стани людини через рух, адже кожний боїться, що замало робить для перемоги над рашистами. Експозиція *Stages* – про шлях до себе, прийняття нових себе за кордоном, це чудовий симбіоз унікального потенціалу українських та австрійських художниць.

Як видно з наведених даних, найбільше українців виїхало до Польщі. Ця держава втричі багатша за Україну й має фінансові можливості утримувати біженців. Важливим показником у цьому плані є те, що польська влада не вимагатиме від біженців виїжджати з Польщі до інших країн ЄС або через океан. Таку заяву зробив віце-прем'єр Польщі Я. Качинський в інтерв'ю *Polska Times*. «У нас є правило – ніяких переїздів. Якщо хтось хоче залишитися тут, він залишається, а якщо хоче піти, він іде. Ми нікого не змушуємо нічого робити. І друге правило – ми не просимо допомоги. Звичайно, ми вважаємо, що заслуговуємо на таку допомогу, але просити її не будемо». Він також підкреслив, що економічна ситуація в Польщі дозволяє забезпечити всім необхідним українських біженців². Таке шляхетне ставлення офіційної Варшави до раптової появи на території Польщі багатомільйонної хвилі українських біженців призвело до того, що лише незначна частина українських емігрантів прагне переїхати з Польщі виключно до багатих країн Європи та світу, маючи за собою персональну амбітність, статус високоосвіченої людини та кваліфікованого фахівця, а також прагнення жити і працювати в цивілізованому світі.

Отже, Республіка Польща виявилася найбільш підготовленою – інфраструктурно, матеріально-фінансово, морально-психологічно – до прийняття масової хвилі переселенців з України. Ще до початку повномасш-

табної російсько-української війни польська сторона заявляла про готовність прийняти половину з очікуваних тоді 4 млн біженців у разі вибуху такої війни. Проте реалії виявилися зовсім неочікуваними: Польща прийняла на свою територію майже всю прогнозовану кількість евакуйованих з України, починаючи з першого дня започаткування так званої «спецоперації» Москви. І річ не так у попередньо заявленій польською стороною «готовності» прийняти українців-біженців, як у мотиваційних аргументах останніх обрати саме цю країну для переїзду на тимчасове (для багатьох – на постійне) проживання. Головними аргументами на користь вибору польського напрямку евакуації були такі:

- мовний чинник, тобто достатня близькість між українською та польською мовами, що дозволяє новоприбульцям з України якомога краще і швидше порозумітися в Польщі;

- близькість та доступність українсько-польського державного кордону, протяжність якого понад 500 км та вздовж якого традиційно функціонує майже десяток контрольних-пропускних пунктів, які у форсмажорній ситуації виявилися зовсім відкритими для біженців з України;

- попереднє знайомство з польськими реаліями – чимало вихідців з України до війни побували в Польщі чи то в ролі трудових мігрантів, чи то як туристи або як студенти в польських вищих навчальних закладах. Але війна внесла свої корективи: раніше йшла мова про економічну / трудову та освітянську хвилю, а зараз – про хаотичну, неконтрольовану, багаторівневу із соціальної, професійної та освітньої точок зору еміграцію;

- більш високий рівень розвитку Польщі як країни-члена Європейського Союзу в порівнянні з Україною, у чому багато емігрантів до цієї держави вбачають не лише кращий рівень життя в польських реаліях, але й нові можливості для самореалізації. Нинішні українські вимушені емігранти – не дешеві працівники, готові до будь-якої праці заради швидкого заробітку, як більшість їхніх попередників, а, як правило, – уже сформовані висококвалі-

фіковані фахівці, бізнесмени, носії високого рівня знань, що шукають у Польщі аналогічні або кращі умови праці та самореалізації, які в них були в Україні;

- спрощена можливість виїхати з Польщі до третіх країн, насамперед до розвинутих держав Західної Європи, до США, Канади, Австралії та ін. З Польщі, наприклад, організовано регулярні пасажирські потяги для українських емігрантів до Німеччини, Чехії, Нідерландів та ін. Проте, на нашу думку, до цивілізованих країн Європи та світу треба виїхати підготовленими, за попередньо перевіреними адресами, а не хаотично, щоб не створювати проблем за новим місцем перебування й не розпочати всю історію вимушеного емігранта з початку.

Утім, зауважимо ще раз, польська сторона із самого початку зробила і продовжує робити все можливе заради того, щоб якомога більше українських мігрантів залишилося на території країни, вбачаючи в них великий потенціал робочої сили, що особливо важливо для Польщі в умовах власного економічного процвітання та значного витоку своїх, польських, кваліфікованих кадрів до ФРН, Великої Британії, США, Канади та інших країн. Тобто представники нинішньої вимушеної еміграційної хвилі істотно доповнюють попередній майже 3-мільйонний загін українських трудових мігрантів, без яких польська економіка просто впала б в рецесію. Звідси й підвищений інтерес Варшави та польських працедавців до потенціалу нової примусової еміграційної хвилі з охопленої війною України.

Очевидним негативним результатом вимушеної масової еміграції молодшої частини населення України, насамперед жінок репродуктивного віку, до перелічених вище зарубіжних країн стане значне зниження кількості населення держави в цілому. Зокрема, у 2022 році в Україні вже залишилося на 11 % менше мешканців, у порівнянні з 2021 роком ³. Переважну кількість емігрантів складають матері та вагітні жінки. Наприклад, з початку повномасштабної війни в РФ проти України в Польщі наро-

дилося понад 600 українських немовлят [3]. Вони автоматично отримали право стати і громадянами Республіки Польща, замість того, щоб бути лише повноправними українськими громадянами. Така ситуація простежується і в інших країнах, де поза своєї волі опинилося чимало вагітних жінок-українок. Крім того, 44 % українських сімей в умовах війни проживають роз'єднано через вимушену евакуацію. Отже, ідеться про суттєві демографічні втрати Україною, хоча в самій країні природний процес народжування дітей не припиняється. Так, з 24 лютого по 10 квітня 2022 року в Києві народилося 1189 малюків: 629 хлопчиків та 560 дівчаток. Серед новонароджених – 29 двійнят. За цей період одружилось 1439 пар⁴. Згідно з даними Фонду ООН у сфері народонаселення, на весну 2022 року в Україні припадало приблизно 240 000 вагітних жінок, і 80 000 з них мали народити дітей впродовж перших трьох місяців війни. Після російського вторгнення 24 лютого українські жінки змушені народжувати навіть у бомбосховищах [3].

Однак усе це не рятує складної демографічної ситуації в Україні, що вже склалася внаслідок російської агресії. Лише 79,2 % біженців з України має намір повернутися на Батьківщину після закінчення війни, а 10,9 % повертатися не планують. Про це свідчать результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова на пунктах пропуску в Закарпатській області з 15 березня до 1 квітня 2022 року. Під час дослідження опитали 101 респондента віком від 16 років, що прямував з України пішки або автомобільним транспортом. 89,1 % опитаних упевнені, що Україна переможе в цій війні, лише 1 % висловили думку про те, що програє, решті важко визначитись із відповіддю. Заслуговує на увагу те, що 83,2 % біженців – жінки. 63,4 % виїжджають разом із дітьми й лише 12,9 % самостійно. Разом узятє, на наше переконання, – це велика демографічна втрата для України, оскільки в жінок-емігранток є підвищений шанс вийти заміж за іноземців і ніколи не повернутися на Батьківщину.

36,6 % становлять ті, хто залишає країну у віці 30–39 років, 25,7 % – 40–49 років, 18,8 % – 16–29 років, 7,9 % – 50–59 років, 10,9 % – старше 60 років. Відносна більшість біженців – з Києва та Харківської області (по 18,8 %), трохи менше з Київської (11,9 %), Донецької (7,9 %), Запорізької (6,9 %), Миколаївської, Одеської, Херсонської (по 5 %) областей. З Волинської, Львівської, Хмельницької, Івано-Франківської, Чернівецької, Тернопільської областей ніхто не виїжджав. 55,4 % заявили, що виїхали з населеного пункту, де точилися бойові дії, 12,9 % – тому, що бойові дії відбувалися поряд, 9,9 % – тому, що бойових дій не було, але їхній населений пункт бомбардували або обстрілювали, 13,9 % – тому, що це відбувалося в сусідньому населеному пункті, і лише 7,9 % зазначили, що бойових дій та стрілянини ні в їхньому населеному пункті, ні поряд не було. 26,7 % респондентів повідомили, що отримували допомогу від державних органів, 53,5 % – від волонтерів, 8,9 % – від релігійних організацій, 6,9 % – від підприємств (зокрема, за місцем роботи), 40,6 % – від родичів та друзів, 44,6 % – від незнайомих співгромадян, 20,8 % не отримували допомоги взагалі. 63,4 % біженців заявили, що мовою спілкування вдома в них є російська й лише 30,7 % – що українська, проте тільки 21,8 % опитаних назвали російську рідною, 65,3 % рідною назвали українську і 4 % рідною назвали іншу мову [8].

На нашу думку, такі соціологічні дослідження є цінними тому, що вони дають комплексну уяву про демографічний розріз примусово переміщених осіб, половина з яких тимчасово або на завжди залишили кордони України. Ключовою інформацією результатів зазначеного опитування є показник 10,9 % – тих, хто повертатися додому не планує. А це – 606,5 тис. дорослих громадян нашої держави, переважна більшість яких є репродуктивного віку. За нашими підрахунками, ця цифра може досягти, у разі продовження війни на більш тривалий період, до 1 млн осіб.

Разом з певними втратами Збройними силами України живої сили під час бойових

дій з рашистами, а також з десятками тисяч загиблих серед мирного населення на лінії зіткнення та в глибині української території від нанесених агресором систематичних ударів крилатими й балістичними ракетами і внаслідок періодичних бомбардувань авіа-

цією противника міст України чисельність населення нашої держави зазнає істотного скорочення. Але найбільшу втрату спричиняє примусова незворотна еміграція, що негативно впливає на генофонд українського народу.

Примітки

¹ Див: Вечірній Київ. 2 травня 2022 року. URL : <https://vechirniy.kyiv.ua>.

² Див.: Польща не відправлятиме українських біженців до інших країн ЄС і не проситиме допомогу на їх утримання. *Obozrevatel*. 25 березня 2022 року. URL : <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/analytics-and-forecasts/polscha-ne-vidpravlyatime-ukrainskih-bizhentsiv-do-inshih-krain-es-i-ne-prositime-dopomogu-na>.

³ Див.: Кількість населення в Україні є на 11 % меншим від 2021 року. *Агрономія сьогодні*. 9 квітня 2022 року. URL : <http://agronomy.com.ua/novyny/1035-stalovidomo-iakumu-budut-tsiny-na-ovochi-borshchovohonaboru.html>.

⁴ UA Суспільне мовлення. 28 квітня 2022 року.

Джерела та література

1. Від початку війни до Запоріжжя було евакуйовано понад 114 тисяч людей. *Interfax-Україна*. 10 квітня 2022 року. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/823004.html>.

2. Житло для переселенців: в ОП заявили, що обиратимуть проекти, які можна завершити за 3–4 місяці. *УНН*. 11 квітня 2022 року. URL : <https://www.unn.com.ua/uk/news/1972016-zhitlo-dlya-pereselentsiv-v-organizavili-scho-obiratimut-proekti-yaki-mozhna-zavershiti-za-3-4-misyatsi>.

3. З початку війни у Польщі народилося понад 600 українських немовлят. *Еспресо*. 10 квітня 2022 року. URL : <https://espresso.tv/z-pochatku-viyini-u-polshchinarodilosya-ponad-600-ukrainskikh-nemovlyat>.

4. З України вже виїхали майже 5,5 мільйона біженців – ООН. *ТСН*. 30 квітня 2022 року. URL : <https://tsn.ua/ato/z-ukrayini-vzhe-viyihali-mayzhe-5-5-milyona-bizhenciv-oon-2050408.html>.

5. За час війни понад 1,5 тисяч українців отримали в Миколаєві статус внутрішньо переміщеної особи. З них 407 дітей. *Корабелов інфо*. 9 квітня 2022 року. URL : <https://korabelov.info/2022/04/241651/za-chas-vijniponad-1-5-tisyach-ukrainsciv-otrimali-v-mikolaievi-statusvnutrishno-peremishhenoi-osobi>.

6. За час повномасштабної війни РФ проти України в Києві народилося 1189 немовлят і одружилось 1439 пар – КМДА. *Еспресо*. 10 квітня 2022 року. URL : <https://espresso.tv/za-chas-povnomasshtabnoi-viynirf-proti-ukraini-v-kievi-narodilosya-1189-nemovlyat-i-odruzilosya-1439-par-kmda>.

7. Львівщина співпрацюватиме з ООН з питань вимушених переселенців. *Interfax-Україна*. 8 березня

2022 року. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/809245.html>.

8. Майже 80 % біженців хочуть повернутись в Україну після війни – соціопитування Центру Разумкова. *Interfax-Україна*. 4 квітня 2022 року. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/820950.html>.

9. Найважчі міграційні кризи у світі за останні роки. *Слово і діло*. 11 листопада 2021 року. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchimihracijni-kryzy-sviti-ostanni-roky>.

10. ООН підвищила оцінку внутрішньо переміщених осіб в Україні до 7,1 млн. *Interfax-Україна*. 10 квітня 2022 року. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/822930.html>.

11. У Києві зареєстровано понад 37 тисяч переселенців – КМДА. *РБК-Україна*. 2 травня 2022 року. URL : <https://www.rbc.ua/ukr/news/kieve-zaregistrirovano-37-tysyach-pereselentsev-1651508138.html>.

12. Укрзалізниця разом з Мінцифри та Офісом Президента України допомагатиме з розселенням евакуйованим мешканцям України. *Армія-Inform*. 3 травня 2022 року. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/05/03/ukrzaliznyczya-razom-z-minczyfryta-ofisom-prezydenta-ukrayiny-dopomagatyme-z-rozselennyam-evakujuvanym-meshkanczyam>.

13. Через війну свої домівки покинули 11,4 млн українців – ООН. *РБК-Україна*. 9 квітня 2022 року. URL : <https://www.rbc.ua/ukr/news/voynu-svoi-domapokinuli-11-4-mln-ukraintsev-1649511897.html>.

14. Cernăuți, loc de refugiu pentru ucrainenii din estul țării. *Zorile Bucovinei*. 7 martie 2022. URL : <http://www.zorilebucovinei.com/news/show/3603>.

References

1. More than 114 000 of People have been Evacuated to Zaporizzhia from the Beginning of the War. *Interfax-Ukraine*. April 10, 2022. Available from: <https://interfax.com.ua/news/general/823004.html> [in Ukrainian].
2. Dwelling for the Resettlers: the OP has Declared, that They will Choose the Projects, which can be Finished in 3–4 Months. *UNN*. April 11, 2022 [online]. Available from: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1972016-zhitlo-dlya-pereselentsiv-v-op-zayavili-scho-obiratimut-proekti-yakimozhna-zavershiti-za-3-4-misyatsi> [in Ukrainian].
3. More than 600 Ukrainian Infants have been Born in Poland from the Beginning of War. *Espresso*. April 10, 2022 [online]. Available from: <https://espresso.tv/z-pochatku-viyni-u-polshchi-narodilosya-ponad-600-ukrainskikh-nemovlyat> [in Ukrainian].
4. Almost 5,5 Million of Refugees have already Left Ukraine – UNO. *TSN*. April 30, 2022 [online]. Available from: <https://tsn.ua/ato/z-ukrayini-vzhe-viyihali-mayzhe-5-5-milyona-bizhenciv-oon-2050408.html> [in Ukrainian].
5. More than 1,5 Thousand of Ukrainians have Got the Status of Internally Displaced Person in Mykolaiv during the War. 407 Children are among Them. *Korabelov info*. April 9, 2022 [online]. Available from: <https://korabelov.info/2022/04/241651/za-chas-vijni-ponad-1-5-tisyach-ukrainskiv-otrimali-v-mikolaievi-status-vnutrishno-peremishhenoi-osobi> [in Ukrainian].
6. During the Full-Scale War of the RF against Ukraine 1189 Infants have been Born in Kyiv and 1439 Pairs have Married, – KCSA. *Espresso*. April 10, 2022 [online]. Available from: <https://espresso.tv/za-chas-povnomasshtabnoi-viyni-rf-proti-ukraini-v-kiievi-narodilosya-1189-nemovlyat-i-odruzhilosya-1439-par-kmda> [in Ukrainian].
7. Lviv Region will Cooperate with the UNO in the Issues of the Forced Resettlers. *Interfax-Ukraine*. March 8, 2022 [online]. Available from: <https://interfax.com.ua/news/general/809245.html> [in Ukrainian].
8. Almost 80 % of the Refugees want to Return to Ukraine after the War – Sociological Poll of the Razumkov Centre. *Interfax-Ukraine*. April 4, 2022 [online]. Available from: <https://interfax.com.ua/news/general/820950.html> [in Ukrainian].
9. The Hardest Migration Crises in the World for the Last Years. *World and Affair*. November 11, 2021 [online]. Available from: <https://www.slovoudilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihraczijni-kryzy-sviti-ostanni-roky> [in Ukrainian].
10. The UNO has Increased the Appraisal of Internally Displaced Persons in Ukraine to 7,1 Million. *Interfax-Ukraine*. April 10, 2022 [online]. Available from: <https://interfax.com.ua/news/general/822930.html> [in Ukrainian].
11. More than 37 Thousand of Resettlers are Registered in Kyiv, – KCSA. *RBC-Ukraine*. May 2, 2022 [online]. Available from: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kiieve-zaregistrovano-37-tysyach-pereselentsev-1651508138.html> [in Ukrainian].
12. Ukrainian Railways along with the Ministry of Digital Transformation and the President of Ukraine Office Help the Evacuated Inhabitants with the Settling. *Army-Inform*. May 3, 2022 [online]. Available from: <https://armyinform.com.ua/2022/05/03/ukrzaliznyczya-razom-z-minczyfry-ta-ofisom-prezydenta-ukrayiny-dopomagatyme-z-rozselennyam-evakujovanyum-meshkanczyam> [in Ukrainian].
13. 11,4 Million of Ukrainians have Left their Houses because of the War, – UNO. *RBC-Ukraine*. April 9, 2022 [online]. Available from: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voyny-svoi-doma-pokinuli-11-4-mln-ukrainskiv-1649511897.html> [in Ukrainian].
14. Cernăuți, loc de refugiu pentru ucrainenii din estul țării [Chernivtsi, a Place of Refuge for Ukrainians of the East of the Country]. *Dawn of Bukovyna*. March 7, 2022 [online]. Available from: <http://www.zorilebucovinei.com/news/show/3603> [in Moldavian].